

Recollida selectiva: per a qui?

Tres noies cantant el 'jingle' encomanadís de la campanya 'Envàs, on vas?', la perplexitat ciutadana i les xarxes socials han posat en el debat públic un model de gestió de residus que ha durat vint anys però que cada cop és més qüestionat. La recollida selectiva és la cara més visible d'aquest model a Catalunya. Però, és l'única alternativa?

Victor Mitjans
afons@directa.cat

La recollida selectiva és la clau de volta per recuperar els recursos que el model econòmic actual converteix en residus. Tanmateix, el model present no ha estat definit en funció d'objectius ecològics o socials. El poder polític i econòmic de les empreses envasadores ha creat un marc legal que afavoreix els seus interessos econòmics i posa les administracions (i la població) al seu servei. El servei públic de recollida selectiva ha esdevingut exclusiu pels envasos, no ha afavorit la prevenció de residus ni la reutilització d'envasos (reducció d'ús de recursos) i tampoc ha aconseguit uns nivells elevats de reciclatge (tancament del cicle dels materials). Vint anys després de la primera llei de residus a Catalunya, cal un replantejament dels objectius i una delimitació de les responsabilitats econòmiques dels diferents agents.

El que havia de ser una campanya més de promoció de la participació ciutadana ha posat sobre la taula qüestions cabdals com ara, què separem per reciclar (qui determina què es recicla i què no) i qui assumeix els costos de la gestió dels residus (la responsabilitat econòmica del procés). Abans d'entrar en aquestes qüestions, val la pena entendre els orígens del model actual.

L'envàs contra el cabàs

Als anys 80, es va produir el desmantellament del sistema de reciclatge tradicional, amb la desaparició dels drapaires que compraven vidre i cartró. L'augment de la renda per capita i la disminució del preu de les matèries primeres van minar la viabilitat econòmica dels drapaires de barri; les grans constructors, després d'haver acaparat el sector de la recollida d'escombraries, el van ampliar i van monopolitzar la incipient recollida de residus reci-

clables (vidre i cartró) deixant-ne fora els drapaires.

En paral·lel, es produeix una substitució dels envasos reutilitzables per envasos d'un sol ús. D'aquesta manera, les empreses envasadores redueixen costos i es desfan dels costos de recollida, neteja i reutilització dels envasos. Així, transfereixen els costos de la recollida i el tractament dels seus residus (envasos d'un sol ús) als ajuntaments. Un bon exemple de socialització de costos privats.

- *El servei públic de recollida selectiva ha esdevingut exclusiu pels envasos i no ha afavorit la prevenció de residus ni la reutilització d'envasos* -

Aquest increment es va accentuar al llarg dels 90. Els canvis en els estils de vida, la reducció del temps dedicat a la compra i a la cuina, van abonar el terreny a la irrupció de la distribució moderna (supermercats i grans superfícies), amb una proliferació de l'oferta de productes i el consegüent creixement de la producció d'envasos. La venda a granel estava tocada de mort. L'envàs contra el cabàs. En vint anys, el consum de plàstic i metalls destinats a produir envasos es va duplicar.

Les productores, responsables

El primer indret on es van prendre mesures per abordar la situació va ser Alemanya. A finals dels 80, el ministre Klaus Töpfer va començar a redactar una llei per regular la producció i la gestió dels envasos. Aquest procés va dur, el 1991, a aprovar la primera llei d'envasos a escala mundial.

ENVÀS, ON VAS?

MIRALLS
Sofia Dior
"Ningú no vol estar tancada dins un armari"
pàg. 4 i 5

TRANSFORMACIONS
Un any després...
el delta viu!
pàg. 6 i 7

L'aspecte més innovador de la llei va ser que obligava les productores –envasadores, distribuïdores i comercials– a responsabilitzar-se de la gestió dels seus envasos. Fins aleshores, només els envasos reutilitzables eren gestionats directament per les productores ja que la persona consumidora els tornava al punt de venda; els d'un sol ús requieien en els ajuntaments.

Com que el retorn dels envasos directament a l'empresa productora és difícil, es van definir els anomenats sistemes integrats de gestió (SIG), que agrupen les envasadores i les distribuïdores perquè es reparteixin els costos de la recollida i el tractament dels residus. Per fer-ho, van idear el concepte de *punt verd*, que es basa en el fet que el cost de la recollida i el tractament repercuteix en tots els envasos que es posen al mercat (en funció del material), marcats amb el símbol de les dues fletxes capiculades, que identifiquen els que tenen *dret* a ser recollits de manera selectiva i reciclats.

El model de la indústria

No és cap gran descobriment que la situació òptima per a la indústria és la desregulació total. Per les empreses envasadores, qualsevol regulació cal que es redueixi a la mínima expressió i que suposi els mínims costos possibles. Veient que la responsabilització de les productores pels seus envasos seria una tendència que s'estendria arreu, les envasadores es van organitzar per influir en els governs i ordenar el desenvolupament de la regulació. Coca-Cola, Carrefour, Procter and Gamble, Solvay, Tetrapak, Nestlé, Danone i d'altres van constituir el *lobby* ERRA, que seria determinant a l'hora de pressionar els governs europeus perquè establissin les obligacions de les envasadores.

En aquest sentit, el 1991, a Barcelona, va començar una prova pilot de recollida selectiva d'envasos lleugers (plàstic, metall i bric) per crear un sistema "que fos mediambientalment eficaç i no suposés un sobrecost innecessari per als consumidors ni una distorsió de la lliure competència". El promovia la contrapart espanyola d'ERRA, for-

IL·LUSTRACIÓ:
Pilar Marcó

mada per les grans envasadores i distribuïdores. En un seminal exercici de rentat verd, aquesta prova es va anomenar *Brossa neta*; les mateixes responsabilitats de la desaparició dels envasos reutilitzables i de l'augment de producció de residus adjudiquen el concepte de netedat als envasos i consideren que la matèria orgànica –l'únic residu que la natura és capaç d'assimilar sense intervenció humana– és bruta.

El model ecologista

Al mateix temps que les envasadores impulsaven el seu model, s'anava definint una via alternativa amb una visió global. A Catalunya, a finals dels 80, hi va haver una gran mobilització contra el pla de residus industrials. Arran

calia tenir en compte, però no la que determinava el model. Es va anomenar *Residu Mínim*.

El model proposava (i proposa) la separació en quatre fraccions: matèria orgànica, paper, vidre i materials inorgànics (la resta productes). L'avantatge principal és que permet una identificació fàcil de les fraccions que ha de separar la població: orgànica, vidre i paper/cartró; de la resta, que inclou el 100% dels envasos i productes de qualsevol altre material –plàstic inclòs–, reciclables o no, se n'encarreguen les plantes de triatge; així, no hi ha cap fracció que vagi directament a l'abocador o a la incineradora i tots els residus reciclables tenen la possibilitat de ser separats.

Una llei de residus insuficient

Els objectius dels dos models són radicalment diferents: Brossa Neta es planteja com un instrument per minimitzar l'impacte econòmic (encariment del servei municipal de recollida de deixalles per l'obligació de recollir els envasos), més que l'ambiental (reducció de la necessitat d'abocadors i incineradores), produït pel constant augment de la proporció d'envasos a la brossa, mentre que Residu Mínim té una perspectiva global: gestió de residus (ordenar el problema) contra política de residus (resoldre el problema).

d'una proposta que omplia el territori d'abocadors i incineradores, es van crear diverses plataformes d'oposició; la seva acció i la revolta social que es va viure a la Conca de Barberà van forçar la retirada del pla el 1990. Arran d'aquesta situació, es va crear el Departament de Medi Ambient, que –entre altres missions– havia de modernitzar la gestió dels residus.

En aquest context, el Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius (CEPA) va proposar un model alternatiu de recollida selectiva de residus. La vocació no era resoldre el problema dels residus d'envasos, sinó abordar la problemàtica des d'una visió preventiva i buscant el màxim reciclatge possible; els envasos eren una fracció més que

Amb el sistema de dipòsit es recuperen prop del 90% dels envasos perquè es retorna a la gent l'import que ha pagat

Amb aquestes dues opcions sobre la taula, el 1993, la Generalitat va redactar la primera llei de residus. Malgrat les propostes presentades pel CEPA, la llei només va definir com a obligatòria la recollida de la matèria orgànica i va deixar la decisió de la recollida selectiva de la resta de fraccions en mans dels ajuntaments. El fet

que la llei de residus fos no solament la primera llei de residus a Catalunya sinó també la primera llei estatal en aquest àmbit hauria permès definir un model català de residus que, a més, hauria pogut ser un referent estatal; la no definició d'un model català de recollida selectiva va deixar la decisió en mans de l'Estat. I de les empreses.

Qui paga mana

En aquest context, el 1994, es va aprovar la directiva d'envasos i embalatges, que eleva els criteris definits a la llei alemanya a escala europea. La transposició d'aquesta legislació a l'àmbit estatal es va produir a través de la llei d'envasos de 1997, amb fortes influències del lobby de l'envasat, conscient que s'hi jugava molts diners. La llei va definir dos models de gestió dels dipòsits, devolució i retorn (SDDR), on la comerciant cobra una quantitat a la consumidora en concepte de dipòsit, que aquesta recupera en retornar l'envàs buit al punt de venda; el segon model és el dels sistemes integrats de gestió (SIG), en la línia del model alemany. La llei definia el primer model com el sistema per defecte i, com a excepció, es permetia que les envasadores gestionessin els envasos a través dels SIG.

La llibertat d'elecció per les envasadores va ser un dels punts calents de la redacció de la llei d'envasos. Un cop aconseguida, les envasadores van optar per acollir-se a l'excepció i van crear Ecoembes i Ecovidrio, com a SIG per gestionar els envasos. Per què? La llei diu que els SIG només han d'assumir el sobrecost que ocasiona la recollida selectiva i la valorització dels envasos. És a dir, les envasadores només s'han de fer càrrec del cost extra de gestionar el que recullen de manera selectiva; el cost que originen els envasos que no es recullen selectivament (els que acaben al contenidor de rebuig, a les papereres o abandonats a qualsevol lloc) recau en els ajuntaments i, de retruc, en la població.

L'elecció no és casual. La quantitat d'envasos recollits selectivament (i,

per tant, el cost de la seva gestió) depèn de la voluntat de la gent de participar en la recollida selectiva; i la voluntat té un límit: la comoditat, la proximitat dels contenidors, la comprensió del sistema, etc. Per contra, amb un sistema de dipòsit, la gent vol recuperar l'import del dipòsit i es recuperen prop del 90% dels envasos. Amb un sistema sense incentiu econòmic, els nivells de recollida selectiva són molt més baixos i els costos també; aquest era l'objectiu últim de la generalització del model del contenidor groc.

El model actual ha mostrat el seu límit; un límit buscat per les envasadores per contenir els costos a què havien de fer front

Aconseguit l'objectiu de no aplicar un dipòsit sobre els envasos, es van arraconar les alternatives. El model Residu Mínim, que permetia separar el 100% dels envasos i transferir-ne el cost a les envasadores, va ser marginalitzat.

Molins de Rei, que aplica el model Residu Mínim, recupera 29 quilos d'envasos per habitant i any, davant els 12 de la mitjana dels municipis amb contenidor groc. Això era inacceptable per les envasadores i, a més, estava impulsat per una entitat ecologista bel·ligerant, cosa que tampoc era acceptable per les administracions catalanes. Actualment, aquest model només s'aplica a Molins de Rei, Torrelles de Llobregat, Corbera de Llobregat, Castellbisbal i el Papiol. I tot i ser arraconat per les administracions, recicla més del 50% dels residus.

On som ara?

El marc legal resultant de tot plegat estableix que els ajuntaments han de contractar el servei de recollida i han de negociar la compensació econòmi-

Planta de tractament de residus de Rubí
-
Mar Carrera

Amb un sistema sense incentiu econòmic, els nivells de recollida selectiva són molt més baixos
-

United Nations
Photo

ca amb els SIG. Això converteix l'administració pública en una proveïdora externa de serveis per al sector privat amb unes condicions determinades per les empreses envasadores.

La generalització del model basat en el contenidor groc és un exemple més de la subordinació de l'administració pública a la lògica de l'empresa privada; de renúncia a complir uns objectius col·lectius per passar a satisfer uns interessos privats.

Quinze anys després de la definició d'aquest model, els nivells de recollida selectiva són francament baixos. A Catalunya, el vidre és el material més separat (un 65%), seguit pel paper i el cartró, amb un 50%. La matèria orgànica té un 22% de recollida i només un 21% dels envasos lleugers es recullen de manera selectiva. Només un de cada cinc envasos de plàstic, metall o bric va a parar al contenidor de recollida selectiva! El resultat global és que, el 2011, a Catalunya, només el 38% dels residus es van recollir selectivament. I a escala estatal, només hi ha un 20% de recollida selectiva.

El model actual ha mostrat el seu límit. Un límit buscat per les envasadores per contenir els costos a què havien de fer front.

I ara què?

La campanya *Envàs, on vas?* ha estat la gota que ha fet vessar el got. La responsabilitat del sector privat s'ha transferit al sector públic i a la població, que apareix com a responsable de la producció dels residus. Massa pressió sobre la ciutadania per satisfer uns interessos poc clars.

La reciclabilitat d'un residu depèn de l'origen del material, potser? Qui realment recicla és aquella indústria que pot incorporar-lo al seu circuit de producció (reciclar-lo) com a substituït de les matèries primeres que s'han d'importar. Cal redefinir el sistema de recollida selectiva i retornar-lo al seu objectiu social de ser un sistema per a tots els materials reciclables; un debat que Alemanya, novament, ja està abordant.

Pel que fa a la distribució de costos, cal estendre la responsabilitat de les productores a tots els productes i incorporar-los als circuits de recollida selectiva. Cada productora ha de pagar la part proporcional del cost que li pertoca. O potser cal recuperar el concepte del Residu Mínim; un sistema on la ciutadania separa, sobretot, la matèria orgànica, el vidre i el paper. De la resta, ja se n'ocupa l'administració distribuint responsabilitats econòmiques entre les fabricants dels diferents productes sense excloure'n cap.

Ens cal un nou model que permeti avançar cap al residu zero: un futur on no es posi en circulació cap producte que no pugui ser reutilitzat, reciclat o compostat

Pel que fa als envasos, cal recordar que el problema principal és que la majoria dels envasos van a parar a abocadors o incineradores, és a dir, que els recursos (escassos) que s'han utilitzat per fabricar-los (petroli, metalls, polpa de paper) es perden. Després de quinze anys d'aplicar el model preferit per les envasadores, cal explorar altres vies com els SDDR o els impostos ambientals. I d'aquesta manera, aconseguir que les envasadores es facin càrrec de tots els costos de la gestió dels residus d'envasos, es recullin o no selectivament.

El moment, a més, és propici: el govern està redactant un Pla de Gestió de Residus que hauria de tenir en compte l'experiència acumulada. La Unió Europea està preparant la revisió de la directiva d'envasos. Ens cal un nou model que permeti avançar cap al residu zero: un futur on no es posi en circulació cap producte que no pugui ser reutilitzat, reciclat o compostat.